

התמודדות הרב עם תופעת ההתנגדות

הרב אברהם קריספין, רב קהילת "לשם ולתהילה" באדם

מבוא

אותו היום היה עוד יום של שגרה, הרב הגיע כהרגלו לתפילת מנחה, אך להפתעתו גילה מכתב מונח לו על שולחנו. הרב פתח את המכתב ונדהם לקרוא:

"תשמע, אולי תעשה טובה ותבין כבר את הרמזים, ישנם לא מעט מתפללים שחושבים שאתה כבר לא רצוי כאן. אולי תחוס על כבודך ותתפטר מתפקידך בצורה מכובדת..."

אחת התופעות שבהן נתקל כמעט כל רב, ובפרט רב קהילה המשמש בקודש, היא התנגדות. פעמים שתופעה זו מורגשת מתחת לפני השטח, במינון נמוך ובדרכי נועם, ופעמים היא מופיעה כהתנגדות בוטה ונחרצת בריש גלי, תוך כדי ביזיונות והשפלות כלפי הרב. התנגדות זו יכולה להיות כנגד דבר מסוים שהרב אמר או עשה, או כלפי עצם הלגיטימיות שלו כמנהיג הקהילה.

א. לאורך הדורות

דפדוף בדפי ההיסטוריה מראה שתופעה זו איננה חדשה, אלא נולדה מיום שהופיע המנהיג הראשון של עם ישראל - משה רבנו. משה רבנו נשלח על ידי הקב"ה לגאול את עם ישראל ממצרים, להביא להם את התורה, ולהוליכם במשך ארבעים שנה במדבר. "פה אל פה" דיבר עם הקב"ה, ובכל זאת התורה מתארת לפנינו רגעים לא פשוטים שבהם היה צריך משה רבנו להחזיק מעמד בתור מנהיג:

מי שמך לאיש שר ושופט עלינו...
 ולא שמעו אל משה...
 הבאשתם את ריחנו...
 מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים...
 וילונו העם על משה...
 וילונו כל עדת בני ישראל על משה...
 וירב העם עם משה...
 ומדוע תתנשאו על קהל ה'...

תלונות ועלבונות רבים ספג משה, עד כדי כך שהגמרא במסכת סנהדרין
 כותבת:¹

”וישמע משה ויפל על פניו“. מה שמועה שמע?
 אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שחשדוהו באשת איש,
 שנאמר ”ויקנאו למשה במחנה“. אמר רבי שמואל בר יצחק: מלמד שכל
 אחד ואחד קנא את אשתו ממה, שנאמר ”ומשה יקח את האהל ונטה
 לו מחוץ למחנה“.

אין ספק שתיאור זה מזעזע - לחשוד את גדול הנביאים שעמד לעם ישראל
 מיום בריאת העולם בחטא של אשת איש. אפשר להניח שגם העיתונות
 וכלי התקשורת של אותה תקופה לא עברו על כך בשתיקה, ופרסמו את
 שמו ותמונתו לעיני כול.

וכך לאורך כל השנים והתקופות, האופוזיציה בקהילה היוותה חלק
 בלתי נפרד מתפקיד הרבנות. כך מתאר האדר”ת בשנת תרנ”ד:

בראשית בואי קפץ עלי רוגזו של ריב שכנים אשר אחד הכה אשת שכנו
 בברזל עד שפך דם... לא יאומן את אשר סבלתי מהאשה הזאת חרופים
 וגדופים קללות וביזיונות עד שבעלה עיכב הקריאה בבית המדרש, ובשבת
 אחרת עיכבה היא, ורציתי לילך לביתי לאסוף מנין לקריאת התורה, והלכה
 אחרי עם בנה, ולא בא בשבילם שום איש, וחזרתי לבית המדרש ומצאתי
 כבר באמצע קריאת התורה, ולבי נשבר מאד על אשר ברשעתה לא שמעתי
 אז קריאת התורה פרשת שמיני עד רביעי...
 ובערב יום הכיפורים תר”ס באה האישה לבקשני לסלוח לה על חטאה

נגדי. והנה מצד הדין לא הייתי צריך למחול כלל וכלל מפני ביזוי התורה... וכל שכן אחרי שבנישה אותי וקללה אותי כמה פעמים לעיני רבים - אך מאימת יום הדין השבתי לה שאני מוחל, אולם על בקשתה שאסדר לה תשובה על מעשיה לא השבתי עור.

וכך מתוארים בשו"ת מהר"ם מינץ הביזיונות שספג מהר"י ברונא:²

כך היה גוף דעובדא, היה איבה ותחרות וכיתות ביני רבנן ותלמיד' בקהילה קדושה רעגענשפרק ובתוך כך אירע מעשה רעה שנתגרו שועלים קטנים ברג"ג מ"ה מהר"י ברונא שיחיה ונעשה בבית הכנסת במקום מושב מהר"י ברונא צלמים וכן נכתב על מקומו אפיקורס וכמה חירופים וגדופים וזילותא אשר לא נשמע מעולם כהנה אפילו לאדם כל שהוא...

ועוד ישנם סיפורים רבים, בין בדורות קודמים בין בדורנו אנו, הממחישים תופעה זו ביתר שאת.

ב. דרכי התמודדות

כיצד ואיך צריך הרב להגיב אל מול תופעת ההתנגדות? הוא יכול מחד גיסא "לשבור את הכלים" ולהתפטר, ומאידך גיסא להבליג ולתת ללהבות לדעוך. הוא יכול לנסות ליצור שיח עם אותם אנשים, או אולי להיות "נוקם ונוטר כנחש".

נדמה שאין תשובה אחת נכונה, אך כל תגובה באשר היא דורשת שיקול דעת, חכמה וסייעתא דשמיא, בהתאם לקהילה שהרב עומד בראשה.

הרב משה לוונטהל בספרו "שררה שהיא עבדות" מייחד פרק שלם לסוגיית ההתמודדות עם האופוזיציה ומעלה כמה נקודות חשובות:

1. חשבון נפש

תחילה יש לזכור שהרב אינו מלאך, ופעמים שאף הוא יכול לטעות. לכן טוב לנסות להקשיב היטב לביקורת, ולבדוק אם ישנו גרעין של אמת במה

שהוטח נגדו, ובאמת אולי טעה בשיקול דעתו. הרב כמחנך צריך להיות מוכן להודות על האמת, ובמידת הצורך לפייס את חברו ולבקש סליחה.

2. להימנע מרגישות יתר

אם לאחר חשבון הנפש הגיע הרב למסקנה שהצדק עמו, עליו להיאזר בתעצומות נפש וב"עור של פיל" לא לקחת ללב ולא להיות מדוכא בשל הביקורת כלפיו. וכפי שכתב הרב ראובן פ. בולקה:

אל לו לרב להיות תלוי מדי במחמאות או מדוכא על ידי ביקורת. המחמאות במקרים רבים באות מחנופה ואינן נאמרות ברצינות, ואילו דברי הביקורת לפעמים הם עצות יקרות הנאמרות מתוך כוונה טובה.

דבר שיכול להקל מעט הוא הידיעה שהרב הוא שליח ה', ועל כן אסור לו לתת לאותה ביקורת לחלחל לתוכו פנימה ולהשפיע עליו לרעה באופן אישי.

3. לא תגורו מפני איש

בתחילת ספר דברים נאמר:³

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלוקים הוא.

והסביר הרמב"ם בספר המצוות:⁴

האזהרה שהזהר הדיין מלירוא מאדם מזיק בליעל ורע המידות, עד שלא יפסוק עליו דין צדק, אלא חייב לפסוק, ולא יחוש למה שיקרה לו מן הנזקים מאותו אדם.

משמעות הדברים שלצד הארת הפנים של הרב לבני קהילתו, צריך הוא להיות עצמאי בדעותיו, ואסור לו להימנע מלומר דעתו מאימת דעת הקהל.

המציאות גם מראה שרב המנסה למצוא חן בעיני קהילתו ולסדר תמיד את הדברים שיהיו נעימים וטובים, אט אט יאבד את ערכו בעיניהם.

3 א.יז.

4 לא תעשה רעו.

כותב הרב יצחק הוטנר:

בכל העיירות היה שעון העיר עומד במקום גבוה, באופן שאם היו רוצים להגיע אליו היו מוכרחים להשתמש בסולם.

הפיקחים היו אומרים שהעמדת שעון העיר במקום גבוה דווקא, יש לה שני טעמים: אחד חיצוני ואחד פנימי. הטעם החיצוני הוא בכדי שייראה גם ממרחק. אבל הטעם הפנימי הוא שמאחר שעיקר עניינו של שעון העיר הוא בכדי שהקהל יכוון את השעה על פיו, הרי אם היה השעון עומד במקום נמוך אז היה כל אחד נגש אליו ומכוון את הזמן של שעון העיר בהתאם לשעונו הפרטי, וממילא היתה מתבטלת על ידי כך כל המטרה של שעון העיר. עכשיו שמעמידים את שעון העיר במקום גבוה, ואין בידו של היחיד לגשת אליו ולהתאימו לשעונו הפרטי הרי בהכרח שהוא מכוון את שעונו הפרטי על פיו של שעון העיר.

בעוונותינו הרבים, נמצאות לדאבוננו, הרבה קהילות שאינן מבינות להעמיד את ה"מרא דאתרא" במקום גבוה. ומכיון שהוא עומד במקום נמוך הרי כל יחיד נגש אליו ומתאימו לדעתו הפרטית...

4. היגררות למריבה אישית

אף שפעמים תישמע ביקורת חסרת כל בסיס ותוצג בצורה בזויה ובלתי מכבדת, בשום שלב אין להיכנס למאבק אישי עם אחד מחברי הקהילה, ולהשיב בצורה תקיפה ומשתלחת. הרב נשאר "רב הקהילה" גם ברגעי הקושי והמשבר, ועל כן צריך הוא לשמור על כבודו ועל כבוד הקהילה. ייתכן שבאמת הדבר הנכון הוא להגיב, אך על התגובה להיות מתוך בקרה ושיקול דעת ולא מתוך התפרצות ספונטנית ורגשית.

ג. תפקידו הנוספים של הרב

אחת התובנות שלמדתי מניסיוני הדל, היא שלא די שהרב יהיה פוסק גדול או יודע הלכות. רב, ובפרט רב קהילה, נפגש עם מצבים שונים, שלהתמודדות עמם כראוי הוא זקוק לכישורים נוספים, ולא דווקא מתחום הרבנות.

לדוגמה, דבר מצוי הוא שזוג עם קשיים ובעיות בא לקבל עצה מהרב. האם הרב צריך לומר להם טעיתם בכתובת, לכו ליועץ נישואין? לא בטוח

שעצה זו נכונה. הם פונים דווקא אליו מפני שכנראה עליו הם סומכים ומרגישים נוח לשתפו בחייהם האישיים, דבר שייתכן שלא יסכימו לעשותו בפני איש זר, מקצועי ככל שיהיה.

נראה שהרב האידיאלי צריך לקנות כישורים וכלים נוספים, כגון הקשבה, סימפטיה וכדומה, כדי להפוך לכתובת משמעותית לחברי קהילתו. זה חלק בלתי נפרד מתפקיד הרבנות, וייתכן שרב שלא ידע לעשות זאת, ימצא עצמו חסר השפעה רוחנית על בני קהילתו.

ד. מודל אפר"ת

אחד מהכלים שיכול לסייע נפלא לרב בחיים בכלל ובתפקידו כרב קהילה בפרט, הוא כלי הנקרא "מודל אפר"ת" שאותו למדתי במסגרת לימודי בתכנית ברקאי להכשרת רבני קהילות.

מודל אפר"ת מלמד כיצד אנו מגיבים לאירועים במהלך חיינו, והנחת היסוד היא שהפרשנות הניתנת לאירוע מסוים, משפיעה השפעה ישירה על תוצאותיו.

המודל כולל ארבעה שלבים: אירוע, פירוש, רגש, תגובה.

אירועים שונים בחיים אינם תלויים בנו ובבחירתנו, אך אנו יכולים לבחור כיצד להגיב להם. עלינו לדעת שהגורם המשפיע ביותר על התגובה הוא הפרשנות. בהתאם לפרשנות שלנו לאותו אירוע, יתעורר הרגש, ועל פיו תופיע התגובה.

לדוגמה, מורה התעורר בבוקר מאוחר, קם לחוץ מהמיטה ודהר לבית הספר. כאשר התקרב לכיתה, ראה את התלמידים מסתובבים בחוץ ומרעישים. הוא הכניס לכיתה במהירות, וניגש להתחיל בשיעור. אך הוא ראה שילד אחד פונה אליו ומצביע על שעון היד שלו. המורה הגיב בכעס: "חצוף, צא מהכיתה, אתה לא נכנס מחר לשיעור בלי פתק מההורים!".

בערב התקשרה אמו של הילד ושאלה את המורה מדוע נזרק בנה החוצה? הוא הסביר לה: "איחרתי לכיתה היום, והבן שלך הראה לי בשעון, האם לדעתך אין זו חוצפה?"

השיבה לו האם: "לא הבנת נכון, אתמול בני חגג יום הולדת וקיבל

שעון במתנה, כל הלילה הוא בקושי נרדם מרוב התרגשות להראות לך את השעון החדש שקיבל".

ברורה מאליה תגובתו המבוישת של אותו מורה...

מה קרה כאן? המורה פירש את התנהגותו של התלמיד כזלזול וחוצפה, ומיד התעורר אצלו כעס ועלבון, ועל כן "זרק" אותו מהכיתה. נתאר לעצמנו שהמורה היה מצליח להבין את כוונת התלמיד, כיצד אז היה מגיב? קרוב לוודאי שהיה מחייך ומאחל מזל טוב לבכי לתלמיד. זה כוחה של הפרשנות.

כאשר הרב נתקל בהתנגדות מצד אחד מחברי הקהילה, הוא יכול לפרש זאת כחוצפה וכחוסר יראת שמים, אך הוא גם יכול לפרש זאת כניסיון ליצירת קשר. כלומר לעתים אותה התנגדות באה כביטוי של זעקה לעזרה.

מעשה באשתו של אחד מחברי הקהילה שהתקשרה אליי בשעת ערב מאוחרת והתלוננה שאינני מקורב מספיק לנוער, ורב קהילה צריך לתת שיעורים לא רק למבוגרים, ובלשונה אני "מנותק". שמעתי את הדברים, ולאחר רגעים אחדים של שתיקה אמרתי לה "תודה רבה, זה באמת רעיון טוב לייסד פעילות קבועה לנוער". לקראת סוף השיחה שאלתיה לשלום משפחתה וילדיה. היא השיבה שהכול ב"ה בסדר, אך הם מתקשים עם בנם הגדול, כבר חודשים ארוכים הם מנסים למצוא לו ישיבה תיכונית, וכולן מסרבות לקבלו בטענה שהפערים גדולים מדי. במשך חצי שעה היא שיתפה אותי בעולמה הפרטי, ואיך שהיא מרגישה כישלון כהורה. חשבתי לעצמי, עכשיו אני מבין את פשר השיחה, אותה אישה רצתה לשתף אותי במצוקותיה ולשפוך את שיחה לפניי, אך מצאה לנכון לעשות זאת בדרך של ביקורת.

מה היה קורה אילו הייתי מתעסק רק בביקורת הגלויה ולא בעיקר המסר שרצתה האישה להעביר לי?

יש לנסות ולהקשיב מעבר לקולות הרועשים ולכרוך אולי יש שם בעצם משהו אחר המחפש כתובת, משהו שאולי נראה או נשמע מאיים בצורתו החיצונית אך בתוכו פנימה מחפש הקשבה ורגישות ומישהו להישען עליו.

ה. סיום

נסיים בדברי החיזוק של הרב שמשון רפאל הירש:⁵

עיניהם לנוכח יביטו, לא יסתכלו ימין ושמאל את אשר ראובן ושמעון יגידו למו, אם בעיני ראובן ימעטו ובעיני שמעון ירבו עשות, כי אם את פי ה' ישאלו, דעת דרכיו יחפצו, הוא יכוון מצעדיהם, ותורתו בליבם, ואם הם רצויים בעיניו, מי ירשיעם? ואם בעיניו לא יצדקו, תפארת בני אדם הבל למו, על בן ראש ותכלית כל חפצך יהיה בכל עת לכוון מחשבותיך, דבריך ומעשיך עם רצון בוראך, ולהורות בכל תנועותיך את בני עמך את הדרך אשר ילכו בו.

5 המעין, טבת תשל"א, כרך יא גיליון ב.